

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Балог О.Г.

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова (Одеса, Україна)

Найбільшою метою соціально-економічного розвитку держави та кожного її регіону є забезпечення зростання рівня і якості життя населення. Безумовно така мета пов'язана із обраним стратегічним курсом України, який спрямований на побудову високорозвиненої, демократичної держави, яка буде інтегрована як рівноправний партнер у європейський економічний простір, в якій основним пріоритетом стануть соціальні цілі та загальні найвищі людські цінності. Реалізація такої мети можлива лише тоді, коли визначено наявний рівень та якість життя, сформульовано основні кількісні зміни на майбутній період, визначено строки досягнення цих змін та обгрунтовано перелік конкретних пріоритетних дій і заходів. Таким чином, стратегічна мета зростання рівня і якості життя населення як кожного регіону так і країни в цілому потребує аналізу та оцінки наявного стану.

Необхідно зауважити, що для порівняння умов, життя у різних регіонах країни та на різних етапах розвитку суспільства важливим є проведення дослідження рівня і якості життя, визначення ступеня задоволення людини її існуванням. Численні фахівці розробляють власні та певні уніфіковані методики оцінки наявного рівня та якості життя населення [1, 2, 3]. З вузької точки зору оцінка рівня та якості життя свідчать наскільки успішно держава розподіляє обмежені ресурси. В межах більш широкого розуміння ці оцінки мають відображати ступінь ефективності політики держави з управління та розвитку суспільства в цілому. Розробка та використання методики вимірювання рівня, і якості життя є важливим етапом у процесі

стратегічного управління соціально-економічним розвитком певної системи (країни, регіонів, міст тощо). Це пояснюється наявністю відповідних компонентів та показників, які роблять ш можливе визначення напрямів соціально-економічного розвитку та контролю їх виконання. Частіше за все науковці виокремлюють два основних підходи до оцінки якості життя: об'єктивний та суб'єктивний. Об'єктивний, або «скандинавський» підхід заснований на використанні різноманітної статистичної інформації і є простішим у застосуванні. Підсумковий рейтинг формується на основі статистичної обробки широкого набору окремих показників, ям відображають у певному ступені рівень економічного та соціального розвитку суспільства. Суб'єктивний підхід (або американський) базується на соціологічних опитуваннях. Суб'єктивна оцінка передбачає визначення кожної особистістю своєї власної задоволеності життям, що і найбільш достовірну картину.

Оцінка рівня та якості життя населення у розрізі окремих регіонів є важливою складовою регіональної політики, що здійснюється як на державному, так і на регіональному рівнях. Така оцінка дає можливість, з одного боку, визначити обсяги та напрями державної підтримки регіонів, а з іншого, - підвищити ефективність заходів, які спрямовані на зменшення відмінностей їх соціально-економічного розвитку.

Найбільш відомим та поширеним підходом до оцінки та аналізу якості життя і розрахунку комплексного показника - індексу людського розвитку, який запропонований у 1961 р. ООН та включає в себе характеристику рівня добробуту, що оцінюється за реальним ВВП на душу населення, характеристикою стану здоров'я через показник тривалості життя, характеристикою рівня освіти через рівень грамотності, частки молоді, що отримує освіту у всіх видах навчальних закладів. Така оцінка проводиться за регіонами України з метою визначення найбільш комфортних адміністративно-територіальних одиниць для проживання населення. В той же час, індекс людського розвитку не може служити єдиним показником, що відбиває рівень якості життя в країні або регіоні, оскільки не враховує багато параметрів, які характеризують умови життєдіяльності [4].

Слід відзначити позицію фахівців служби Держстату України щодо використання індексу людського розвитку за методикою ООН. «Аналіз концепції та методів обчислення індексів розвитку людського потенціалу дозволяє зробити висновок щодо їх неповноти з точки зору можливості прийняття коректних рішень у галузі вдосконалення державної соціально-економічної політики (особливо на регіональному рівні). Також вимірювання регіональних відмінностей рівня людського розвитку в межах окремої країни за методикою ПРООН пов'язане з низкою методологічних та інформаційних проблем, зумовлених, головним чином, особливостями національної статистики. Всі вищенаведені аргументи та недоцільність механічного застосування методики ПРООН викликало необхідність створення українськими фахівцями власної методики оцінки рівня регіонального людського розвитку» [6].

До 2012 р. Державною службою статистики України використовувалася методологія оцінки комплексного показника *ЛРР* за власним розробленим та затвердженим підходом. Комплексний показник розраховувався як узагальнюючий за 9 індексами, що відображають окремі аспекти людського розвитку, а саме: демографічний розвиток; розвиток ринку праці, матеріальний добробут, умови проживання населення, рівень освіти, стан та охорона здоров'я, соціальне середовище, екологічна ситуація та фінансування людського розвитку [5].

В свою чергу, всі індикатори розраховуються на базі використання 94 первинних складових. Розпочинаючи з 2012 р. методологія Державної служби статистики України була змінена [6], що пояснюється значними змінами у соціально-економічній ситуації, в інформаційно-статистичному забезпеченні досліджень, появою нових аналітичних потреб. Відповідно розрахунок регіонального індексу людського розвитку відбувається на основі 33 первинних складових, що об'єднанні у 6 індексів: відтворення населення, соціальне становище, комфортне життя, добробут, гідна праця, освіта.

В табл. 1 представлено порівняння результатів (визначення рейтингів регіонів України) за наведеними методиками за 2005 р. та 2010 р.

За даними наведеними в табл. 1 видно, що результати визначення місця (рейтингу) регіонів України за різними методиками суттєво різняться. Якщо аналізувати рівень людського розвитку за методикою ПРООН, то можна засвідчити, що жоден із 25 регіонів України ні в 2005 р., ні в 2010 р. не має комплексного розрахункового показника *ЛРР* > 0,5.

Таблиця 1

Порівняння рейтингів регіонів України за розрахованим індексом людського розвитку за різними методиками за 2005 р. та 2010 р.

Регіони	2005			2010		
	Методика ООН	Методика Держстату до 2012 р.	Методика Держстату з 2012 р.	Методика ООН	Методика Держстату до 2012 р.	Методика Держстату з 2012 р.
АРК	6-8	7	5	6-8	5	5
Вінницький	3	21	11	12-15	22	2
Волинський	15-18	16	21	12-15	14	19
Дніпропетровський	6-8	9	8	10,11	11	13
Донецький	25	25	14	25	25	21
Житомирський	19-21	18	23	20	21	25
Закарпатський	9	4	1	12-15	6	3
Запорізький	6-8	17	17	6-8	18	10
Івано-Франківський	11	11	7	4,5	7	12
Київський	1	10	10	1	2	4
Кіровоградський	22	23	25	21	24	24
Львівський	23-24	24	22	17-19	23	18
Львівський	10	6	4	4,5	10	7
Миколаївський	19-21	15	15	12-15	15	15
Одеський	2	12	12	2	19	8
Полтавський	4,5	3	2	9	4	9
Рівненський	19-21	5	18	22-24	17	14
Сумський	15-18	20	19	22-24	20	16
Тернопільський	15-18	13	9	17-19	8	11
Харківський	4,5	1	3	3	1	1
Херсонський	23-24	19	20	17-19	16	23
Хмельницький	12	2	16	10,11	3	17
Черкаський	15-18	8	13	16	9	6
Чернівецький	13-14	22	6	6-8	12	2
Чернігівський	13-14	14	24	22-24	13	22

Складено на основі [1, 5, 6]

Отже, за даною методикою всі регіони України мають бути віднесені до регіонів з низьким рівнем людського розвитку, з низьким рівнем та якістю життя населення. Також доцільно визнати, що змінюються показники (місце або рейтинг) регіонів у періодах, які аналізуються. Незмінним на 2010 р. порівняно до 2005 р. залишається 1 місце Київського регіону та 2 місце Одеського регіону; не змінюються місця АРК, Донецького, Житомирського, Запорізького регіонів. В той же час, масо констатувати суттєве послаблення ситуації з якості життя у Вінницькому, Закарпатському, Чернігівському регіонах (у цих регіонах високі місця змінилися на низькі останні та передостанні місця). Та, навпаки, покращення ситуації в Івано-Франківському, Львівському та Херсонському регіонах. Безумовно, використання методики розрахунку комплексного індексу запропонованою ПРООН має власні переваги та певні недоліки. З одного боку, вона є уніфікованою до будь-якої системи формування та збору статистичної інформації, а з іншого боку - використання лише трьох показників робить її менш об'єктивною і комплексною.

Щодо рейтингу регіонів України, що визначений за відповідними методиками Держкомстату, то результати наведені в табл. 1 показують також наявні розбіжності. Станом на 2005 р. співпадають місця (що розраховані за різними підходами) Запорізького, Київського, Миколаївського та Одеського регіонів. В той же час, доцільно відзначити, що за методикою

Держкомстату від 2001 р. (яка використовувалася до 2012 р.) на першому місці серед всіх регіонів України за якістю життя Харківський регіон, а за методикою Держкомстату від 2012 р. - Закарпатський регіон. І це, в першу чергу, пов'язано із кількістю показників, що були включені до розрахунків та з призначеними ваговими коефіцієнтами. Станом на 2010 р. (за обома підходами) однозначне лідерство отримав Харківський регіон, який зайняв цю позицію завдяки високому рейтингу розвитку ринку праці, рівня освіти, соціального середовища.

Щодо Одеського регіону то маємо відзначити наявні розбіжності у динаміці розрахованого показника. Так, за методикою Держкомстату від 2001 р. можна зробити наступний висновок: Одеський регіон у 2005 р. відносився до основної групи регіонів із середнім рівнем розвитку, займав 12 місце (рівно посередині серед всіх 25 регіонів України); на 2010 р. ситуація погіршується - регіон займає 19 місце, тобто регіон, який погіршив свої позиції і втратив за п'ятирічний період 7 позицій. В свою чергу, за методикою Держкомстату від 2012 р. висновки протилежні: на 2010 р. Одеський регіон залишається у групі регіонів із середнім рівнем розвитку (середньою якістю життя), але його позиції тяжіють до покращення.

Таким чином, розрахунок комплексних показників людського розвитку за регіонами дозволяє визначити проблеми та пріоритетні напрямки розвитку для кожного регіону. Незважаючи на всі позитивні моменти української методики, вона, є достатньо «перевантаженою» великою кількістю показників, які необхідно обчислити для отримання інтегрального показника. Найбільш привабливим вбачається використання інтегральних методик оцінки рівня і якості життя населення за регіонами, які об'єднують статистичні показники з індикаторами. Важливим є використання соціологічних обстежень, які саме і відбивають характеристики якості життя.

Ми наголошуємо, що при формуванні та реалізації стратегій соціально-економічного розвитку регіонів не можна орієнтуватися лише на досягнення стабільного економічного зростання. Така мета є відображенням ліпше рівня життя населення, що може бути виміряна за допомогою системи статистичних показників. Якість життя населення є більш комплексною категорією, яка має ряд визначальних характеристик, що важко піддаються економічній квантифікації. Вимірювання якості життя населення регіонів потребує більш широкого набору інструментів з визначення особистісного ставлення людей до місця проживання. Визначення в якості найбільшої стратегічної мети підвищення рівня і якості життя населення потребує уточнення та наукового обґрунтування.

Список літератури:

1. Надтока, Т.Б. Оцінка рівня та якості життя населення [Електронний ресурс] / Т.Б. Надтока, М.О. Менжунова // Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/12913/1/Nadтока.pdf>
2. Олфер, В. Оцінка регіональних відмінностей рівня життя населення в Україні [Текст] / В. Олфер, В. Вітер // Економіст. - № 4, 2009. - С. 26-31.
3. Кизим, Н.А. Качество жизни населения и конкурентоспособность Украины и стран ЕС [Текст] / Н.А. Кизим, В.М. Горбатов. - Х.: ВД «ИНЖЕК», 2005. - 164 с.
4. Рибак, Г.І. Методологічні проблеми виміру рівня якості життя населення в регіоні [Текст] / Г. І. Рибак // Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник. - № 100, 2011:.'— С. 321-329.
5. Регіональний людський розвиток: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. - К., 2011. - 44 с.
6. Регіональний людський розвиток: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. - К., 2013. - 61 с.